

להתחליל מבר אשית

ה דפוס הטרagi של המרידה בטבע והקרירה חזרה אליו התגשם, ובקנה במידה כביר, בדברי ימיה של תרבות המערב. הוא התבטא בעלייתה של הנצרות על פני העת העתיקה וימי הביניים, ובהתפוררותה לכדי התרבות החילונית השלטת היום. הנצרות אמונה אימצה את התנאי'ץ והשראותו ניסתה לחולל את הפריצה הטרנסצנדנטית שהוא מציע, מבטאת בכך לכאורה התפוחות מהדרך היונית הטראגית ומדגם הגיבור הגדה, ואימוץ דרך אופטימית שפניה אל הגאולה ובראשה עומד אנטיגיבור שכלו שפלות. אך למעשה הנצרות רק שילבה את התנאי'ץ בתוך מערכת מושגים הלניסטית¹ שהפיטה את המודל המקראי ממורכבותו. המהלך הכפול של ההתעלות וההתעלות מההתעלות הומר בידי הפרשנים הנוצרים, בני החינוך היווני, בדגם פשטי, חד-מידי וסגפני של התעלות לינארית, השולל באופן מוחלט את הגשמיות, הגוף והעולם הזה ומחייב באופן בלעדי את הרוחניות, הנשמה והעולם הבא. מהתפיסה המקראית לפיה יש לבזר את העולם הזה ולהפרותו לא יותר זכר בתיאולוגיה הנוצרית, והוא הוחלה בידי השקפת עולם המשמנת את העולם כחסר תקנה, ורואה את הגאולה כמצב בו פורשים ממנה.² כמובן, שגישה חד-צדדית זו, השוללת לחוטין את המישור האימננטי של המציאות, מבלי לחקרו לעומקו וambilי להציג כל סוג של שיבה מחודשת אליו, מוכרכה להוביל לקרירה. ואכן, העידן המודרני עומד בסימן המרד בנצרות, התקוממות נגד דרכם הסגפנית והמרתת בהשקפת העולם הרוצה להגיש את הגאולה כאן ועכשיו, בעולם הזה. בהדרגות אך בעקבות, משחוות המודרניות, ובעקובותיה הפוסט-מודרניות – בגרסה חדשה כMOV – את השקפת העולם הפגאנית של לפני היהת הנצרות. הדבר ניכר בשיבה מקוסМОЛОגייה דואליסטית לקוסМОЛОגייה מוניסטי-מטריאלית, במעבר מתיאזם להומניות וمتיאולוגיה לפסיקולוגיה, בהחלהת האידאל התיאוקרטי בפילוסופיה של ריבונות עצמית אנושית, בנטישת הסגפנות והחיקים לקרה העתיד לטובת הנתנות וחיים בהווה (החולכים ונעים אנרכיים, מסויימים אך ורק בידי האוניברסליות של ערך חירות הפרט השוללת פגעה בזולת ללא הסכמתו), בהרפיה שלטון הרצון המודע ושחרור המטענים הלא-מודעים של הנפש (כפי שניכר בעיקר בראי האמנות המודרנית), ביפוי הדרגות ממציאות אמת אבסולוטית אחת לטובת הסתפקות בריבוי דעתות יחסיות, וכן הלאה. ברם, שיבת זו אל הגשמיות סובלת

¹ ספציפית, הפילוסופיה הפוסט-סוקרטית בה האחוז הקיניקנים והסטואים, שרואה בחוגים משכילים בתקופתו של פאולוס, ושביצבה במישרין את התיאולוגיה שלו.

² ראייה לכך שהנצרות שללה את דרך הבירור וההפריה טמוון בכך שלשני ביטוייה המובהקים – מילת אברהם והולדתו הנסית של יצחק – היא מצאה תחilibים המבטאים את החפק ממנו. המילה האברהמית, סמל בירור העולם הזה, נשלחה כדיוע בידי פאולוס בשל היהת התעסקות בחומר, והומרה בגישה לפיה אין לבירר יותר את השמיות אלא יש לעסוק ברוחניות בלבד – למול אך ורק את ערלת הלב. התעבורותה הטסית של שרה, סמל הפריה העולם הזה, הומרה בתהעברותה הנסית של האם הבתולה, נס שאינו חזור לתוכה המציגות הגשמיית כביכול עוקף אותה ומותירה כמות-שהיא (ואכן מולד גואל שענינו פרישה מהעולם הזה, לא תיקונו לכדי דירה לשכינה).

מאותה חד-מידיות שאפיינה את התיאולוגיה הנוצרית. כשם שהנצרות ראתה את העולם הגשמי כחסר תקנה, כן רואה זאת את העולם הלוויי כחסר תקנה, ומוטרתת מראש על הנסיון להאמין במשותם ובכוחם של הנשמה ושל עולמות רוחניים מהם היא יכולה לינוק ואליהם להגיע. עד כדי כך מוחלט הוא היפוך הערכיים המודרני, עד שלעתים קרובות הוא נדמה כתשלילה המדוק שلنצרות, המהף לחלוטין את צבעיה, אך מותיר את דיוינה בדיק כמות שהוא.³

מסלול אחר הותווה מותוון התני"ך, שלא טישטש את מהלכו הכהפל אלא חידד אותו, פיתח אותו ושיכל אותו. הוא קיים בדמותה של התורה השנייה של היהדות, המתפתחת ומתקדמת עם הדורות, היא התורה שבעל פה. המבנה שדלינו כאן ברוב מאמצ שורתיו של המקרא, שבמישור אחד מצבי על תנועה החוצה מהעולם אך בה-בעת מראה שאין לבטו אלא לברו ושאין להפכו אלא להפרותו, הוא המבנה המעצב הראשי של התורה שבעל פה, ואין מובלע בה ונלקט מותוון רמזים אלא מפורש גלוויות לכל אורכה. מסורת זו, על שני ערכיו זרימתה הגודלים – הערזן הנגלה של המשנה, הגדרא, ההלכה וכן מחשבת ישראל לדורותיה, ומתחתיו הערזן הנסתור של תורה הקבלה, מהזוהר דרך קבלת הארץ ועד לחסידות – משמרת את הבשורה המקראית המקורית, מתרגם אותה לכדי עולם ומלואו של מושגים ודרכי חיים, ומפתחת את דרכי יישומה בעולם מתפתח. יש בה את קריאת הכוון של התעלות וההינשאות אל מעבר לחיים המזוהים עם האימננטי ומקדשים אותו, אך כיון זה מסוייג ומוסער בידי כיוונים נוספים, שבדרךם ובות ושותות מחיבים ומיכליים את האימננטיות⁴. הגוף העשיר של כתבה מכיל בתוכו מעין 'מפתח-דרכים' אלטרנטיבית לו של המערב, המציעה אפשרות להעתלות מעל הדיכוטומיות בתוכו הוא פועל, ליישב ביניהם, ולהחלץ מדפוס המוטוטלת שהוא שבוי בו.

נוchein שני מסלולים אלו, ניצבת היום החברה הישראלית בעמדת מפתיעה וקשה. בעיני רבים, מהוות המהפהча הציונית את לבושה המודרני הראשי של היהדות, רגע שבתו ההיסטורית של העם היהודי מגלותו הארוכה והתגבשותו מחדש לכדי לאומי ונושות המנהל חיים שלמים, ברוח ובגוף כאחד. אך למעשה יחסה של הציונות ליהדות, ובעקבותיה של התרבות הישראלית כולה למורשתה היהודית, אינם מ齊ית כלל למוסכמה זו. יותר מכל, נדמה כי הישראלית עומדת בסימן התמקדותה ומייסודה של מנוגמת עיבת היהדות לטובת תרבויות המערב. היא מהוות את הנסיון הגדול והמוגבש ביותר בתולדות היהדות לניטוש את אמונה הדת ודעותיה ולהיטמע בין העמים (שאכן נולד רק כאשר הנסיון להטמע בתוך העמים נכשל סופית עם משפט דרייפוס). חיזוק הזהות הלאומית-פרטיקולრיסטית המרכזיז כל-כך לישראלית, ולכורה פועל בכיוון ההיפוך מהיטמעות, מהוות כולם שיבוש של סוג המוחבנתה המסורתית של היהדות⁵, וכן אינו אלא עדות נוספת לכך שהישראליות מחקה את דגם הזורות המערבי.

³ דוגמה פשוטה לכך מגולמת בדמות המסלמת את האלילות המודרנית של הגשמיות, זمرة הפופ מדונה. מדונה ניאתת את שמה של הבתולה הקדושה לנצרות, אך מבטא את דמותה התשלילית – הזונה המשוקעת בחיים הגשמיים. בקليب לשירה "כמו תפילה", מתייחסת מדונה ישירות לנצרות, ובו ייכר כיצד היא באה להיפוך את ערכיה אך באופן המשמר במידוק את המבנה החד-ימיidi שלה. הקليب מראה את מדונה מקימה לחיים פסל של שוחר, מסירה אותו מצלבו ומילדת אותו את סוד אהבת הבשרים. יש כאן קולוניאלייזם הפוֹקָן: מדונה היא הלבנה הנארה הבאה לבשר לאפריקאי החשוך את האמת. אלא שהפעם, האפריקאי אינו פגנן מגושים והבשורה הלבנה איננה נצורת סגנית, אלא בדוק להיפוך: האפריקאי הוא סגן שהנצרות הלבנה של הדור הקודם גרמה לו לשוכן את גופו, והבשורה הלבנה החדשה, הבא בבחינת תיקון טעות לקודמתה, היא שיש לחזור לגוף. הערכיים הפוֹכים, אך המבנה זהה: יש גאולה, היא טמונה בעולם אחד בלבד, ומישמקדיש עצמו לעולם الآخر טועה למורי ויש להמירו.

⁴ הדבר ניכר בפרט בתורת הנסתור, בה בנוסח לפיעולות הבירור וההפריה מוצגת פועלות הhaulאה של המציגות האימננטית, הנשנית דרך איתור השורשים הרוחניים של כל דבר ודבר בעולם.

⁵ הלאומיות הישראלית שונאה מזו היהודית משתי בחריפות: מבחינה פנימית, נבדותה של היהדות איננה נבדותה של קבוצה אתנית שענינה מימוש עצמי, אלא של קבוצה ذاتית שענינה הגשמותו של פרויקט מטאфизי; מבחינה

יחסה של היהודיות ליהדות מתבטאת בראש ובראשונה במערכות החינוך הממלכתי הניצבת במרכזזה, העוקפת כמעט כלוחטין את המורשת של התורה שבעל-פה, ומנסה להשתית את יהדותו של הישראלי על המקרא בלבד⁶ (פסיחה זו על רוב רובה של ההיסטוריה האינטלקטואלית של העם נעשית, יש להעיר, בקיצוניות ובבוטות שאין להן אח ורע במערכות חינוך אירופאיות ואמריקאיות). ניתוק הקשר עם התורה שבעל פה, על שני ערכיו, פירושו גם איבוד מפת הדרכים החדשה מערבית מודרנית, הרי שגם האפשרות לחוץ ממנה את ניצניהם של מפה זו מסוכלת (פרט לכך שהדבר גורם למקרא להתפס כבלתי רלוונטי לחיים המודרניים – ואכן ללא הגשר של התורה שבעל פה בדיקות כזו הוא). בסופו של דבר, אם כן, ישראל, פרט להיותה מרכז הכוח הפיזי והמוסדי סביבו מתרצץ היום חלק גדול מהעם, אינה מבחינה תרבותית ותודעתית אלא לוין של המערב. לא זו בלבד שאין היא ממשיכה את היהדות, אלא שהיא פועלת באופן שיטתי למחיקת המורשת היהודית שלה ולהיבולוּתה בתרבות העולמית שהמערב מעצב.

מהלך זה נושא עמו מספר פירות בעלי ערך רב: הנהייה אחר המודרניות ייבאה ליהדות כמה מנכסיו הגדולים של המערב בעת החדשה. בראש אלו יש להזכיר, לדעתינו, את המדע, במובן הרחב ביותר של המילה, הכולל לא רק את המדעים המדוקקים והטכנולוגיה, אלא גם את כל הניתנות וההסביר השיטוטיים של תרבויות האדם ונפשו, הממומשים במדעי החברה והרוח; ושנית כל את האמנות, שפותחה בעידן המודרני לכדי כלי עצמתי היכול לבטא את העומק והעושר של רבדיה הפנימיים של המציאות, הן הנפשית והן הרוחנית. אלא שכאמור, מטענים חיוויים אלו אינם מובאים ליהדות על מנת להשתלב במסורתה ולהתרכב עם חומריה הפנימיים, אלא על מנת להחליף כליל את מסגרתה ותוכננה⁷. וכן עם מטענים אלו מובאים גם המטענים השליליים של המערב – תסביכיו, הטראותוּמות שלו, מילכוּתוֹ הרגשיים, הכתמים העורורים בשדה הראייה שלו, נטיותיו האובדןיות. באופן זה מוצאת עצמה היהדות הישראלית לכבודה לפטעה בטלילות לא שלה, תועה במובנים שונים לא היו נחלתה, וכל זאת מבלי יכולת לבדוק אם תחת מיטתה שלח טמון, אולי, המפתח לייצאה ממבואות סגורים אלו⁸.

בבקודה זו מופיעה האופרה בה עסקנו כאן, לפחות ואומנה, ולדעתינו מסיעת להבין את המלכוד בה מצויה כת התרבות הישראלית. האופרה מבטאת בעינינו רגע נדיר של הצטלהות בשגרת היום הישראלית העכשוית, בו בבת אחת מופיעה בגלוי ולאור זרקרים האמת אודות מנין

⁵ חיוני, החזון היהודי אינו שואף להקמת "בית לאומי", אלא לכינון גאולה עולמית בה יקראו כל העמים בשם ה' ויבדרו "שכם אחד" (צפניה ג ט) ולקמת "בית תפלה... לכל העמים" (ישעיהו נ ז).

⁶ רוסא קיצונית של שיבת זו למקרא ביטאה התנועה הכנעניית, שבקשה לשוב אחרה אל הרבדים האליליים שבמקרא, חרוחשים מתחת לרוב העברי שללה. כך הפק למשל נמרוד, אויבו הגדול אל אברהם ולפי המסורת בונחו של מגדל בבל, לגיבורים ולמושא יצירויותיהם. התנועה הכנעניית הייתה קתינה וקצרת השפעה לכאןורה, אך למעשה הותירה משקלעים עזומים בתרבות הישראלית. את אלף ואומנה רואי, לדעתינו, להבון כמשמעותה את הכוון הכנעני: שיבת לתניך, אך לרובד העוקף את האמונה המונוטאיסטי שהוא מציג, אל הפאנזיות הרובצת בקרקעינו.

⁷ ⁸ יuid על כך למשל הסרטן הישראלי החדש "ללאת על המים". סרט זה, המציגוּת ליצירות רבות העוסקות במציאות התרבותית והפוליטית העכשוית של ישראל, הרג מאלו בכך שהסיטfic ליותר המציגות שלו מימד תיאולוגי זה הופך למרוכז בסוף הסרט, ומשמש כמצוין מהמקודחות הרגשיות והאידיאולוגיות שהסרט מצביע עליהם בכל אורכו. עיקר הבעייה של החברה הישראלית לפי הסרט הפטרון התיאולוגי שהוא מציע שאב מהנצרות, הצד האוניברסלי והנשי שללה. כפי שיתנו לנחש מוכתרת הסרט, הפטרון התיאולוגי שהוא מציע שאב מהנצרות, ומגולם דמויות גרמי נציח נוצרי בלבוש חדש. ישעיהו זה מחבר את הגיבור הישראלי מחדש עם הפנים הנשיים שבו, וכן גואלו. המעניינו הוא, שאף שהסרט בוחר לעשות את הקפיצה הנעוצה מהפוליטי והתרבותי אל הדתי, הוא פוסח לגמרי על האופציה היהודית, כאילו לא הייתה קיימת. ומה ש:left מושחת מושחת מושחת עסם היהדות, ולא מכיר באפשרות שבחדות הטרום-ציונית יש פתרון אחר לבעה שהוא מצבע עלייה. מבונן זה, הסרט ריאקציה לציווית אלא המשך ישיר שללה, פיתוח הלאה של מגמת שיכחת היהדות וחיפוש אחר פתרונות בתחום התרבות הכללית בלבד.

היא באה ולאן היא הולכת. ככזה, היא מהוות הזדמנויות להביט נכהה במצבנו ולחשוב מחדש لأن ניתן להתקדם מכאן. בבחירה לשוב אל סיפור הראשית המקראי ולערוך לו שכטוב יווני טראגי, פורשת האופרה לפניו הקחל הישראלי ייצוג מזוקק של החומריים הפנימיים מהם עשויה תרבותנו. היא מראה לו מנין נולד אי-שם בעבר, מה הוא בוחר לעשות עם מוצאו בעת, ולאן הוא מוליך עצמו אגב כך. ודברים שהיא חושפת אינם קלים לעיכול. שתי פעולות תרבותיות-תיאולוגיות היא מחוללת, שצירוףן לאחת מהמס פשוטות ו諾ראותנו: הפעולה האחת היא עקרית גרעינה הדתי של היהדות אחת ולתמיד וממן מהשורש ובכך השלמת המarma לתרבות המערב; והפעולה השנייה היא העלה לפני השטח את המנגנון האובדי המוביל בקרביו האסתטיקה המערבית, ובכך להודות בגין שבחירה בה היא בפנימיותה בחירה במנות.

בהודאה מופגנת זו יש משחו מזעע, שנראה כי אין דרך להשיב לו, שכן הוא מכיריז במלים על קץ המלים, על יושח הנח מעבר ללבטים, הטיעונים וטיעוני-הנד, על הכרעה נחושה שאינה פתוחה למשא ומתן. אולם מי שיקר לו זה המתיר עצמו כך למתייה ישקיע במלים גם כאשר לא הראה כי יש סיכוי שיישמעו. לכן יש מקום להזיכר ולהראות, שההיטלטלות בין המות היפה לחיקם המכוערים איננו מחויב המציאות. שקיימת דרך לאלת בגדלות מבלתי הcheinע בהכרח לכבדת הטרגדיה. שניתן לשוב אל התורה מבלתי למוטה על עצמה ועל עצמנו, בדרך הקשובה יותר ל科尔 הבוקע ממנה ונישאת עמו מעלה. דרך זו הושכחה ונכברה עד שנדמה שאינה עוד. אך שכבת האבק המכסה אותה אינה כה עבה. ניתן לאבקה, לשוחזרה, לגלוותה מחדש. לא על מנת לוטר על החלומות שהובילו לנו לכך כדי לעשות זאת, אלא בדיקות להיפך: על מנת לנשות ולהגשים.